Nové exempláře moravského denáru Břetislava I. C 301 z hradiště Vraclav

Jiří LUKAS

NL 71, 2016, s. 128–141

New Moravian deniers of the C 301 type struck under Břetislaus I and found at the Vraclav hillfort

Two fragments of extraordinarily rare Moravian deniers of the C 301 type struck under Břetislaus I before 1030 were found during archaeological surface examinations at the Vraclav hillfort (Ústí nad Orlicí district, Pardubice region) in 2006–2016. There is the name of Břetislaus without his princely title on obverse, and the name of St. Clement, the Moravian patron, on reverse. Besides the described fragments, only four specimens of this type are known from foreign hoards (finds). Both fragments from the Vraclav hillfort represent the earliest precisely datable proof of penetration of the Moravian coins into the Bohemian territory.

denier; find; Břetislaus I (1019/21–1035–1055); Vraclav (Ústí nad Orlicí district) [CZ]; Moravia [CZ].

denár; nález; Břetislav I. (1019/21–1035–1055); Vraclav (okr. Ústí nad Orlicí); Morava.

V rámci povrchového výzkumu raně středověkého hradiště ve Vraclavi (okr. Ústí n. Orlicí, Pardubický kraj) prováděného v letech 2006–2016 pomocí detektoru kovů archeologem Regionálního muzea ve Vysokém Mýtě Davidem Víchem bylo nalezeno kromě jiných archeologických artefaktů rovněž 49 kusů mincí z období 11. a 12. století.[1] Mimořádné místo mezi nimi zaujímá dvojice zlomků moravských denárů Břetislava I. Cach 1970 (dále jen C), č. 301. Jedná se totiž o nálezy prvních exemplářů denárů tohoto typu (byť ve fragmentární podobě) na území Čech a Moravy. První ze zlomků byl nalezen 17. listopadu 2014

* PhDr. Jiří LUKAS, Muzeum hlavního města Prahy, jlukas@volny.cz. Za možnost prostudování zlomků denárů C 301 z hradiště Vraclav děkuji PhDr. Davidu Víchovi z Regionálního muzea ve Vysokém Mýtě, za fotografie nálezových exemplářů z Konina a Cornitz následujícím osobám: prof. Borys Paszkiewicz, Uniwersytet Wrocławski, Instytut Archeologii; Dr. Wilhelm Hollstein, Staatliche Kunstsammlungen Dresden, Münzkabinett; Dr. Robert Reiß, Landesamt für Archäologie Sachsen; Ing. Jan Videman, Kroměříž.

[1] LUKAS, Jiří – VÍCH, David: *Nálezy raně středověkých mincí na hradišti Vraclav (okr. Ústí n. Orlicí, Pardubický kraj),* Numismatický sborník 31/2, 2017, v tisku.

DOI 10.1515/nl-2016-0006

v prostoru akropole, druhý dne 29. dubna 2016 na předhradí rozprostírajícím se jihovýchodním směrem:[2]

MORAVA, Břetislav I. (1019/21–1035–1055), mincovna *Olomouc?,*
denár z let 1028–1035.[3]
Av.: část ramene „kotvového kříže“ s kuličkou po straně, obvodky sekané;
opis: **BRA ///**
Rv.: hlava světce, na levé straně kříž, vnější obvodek sekaný;
opis: **/// ENS+**
1. AR; 0,30 g; 10,1 x 10,0 mm; zlomek.
Lit.: Cach 301; Šmerda 312; Videman – Paukert 7.[4]
Sbírka: Regionální muzeum Vysoké Mýto (Vraclav 1, ev. č. 241).
Naleziště: Vraclav u Vysokého Mýta, akropole hradiště 2014. Zvětšeno 2:1.

MORAVA, Břetislav I. (1019/21–1035–1055), mincovna *Olomouc?,*
denár z let 1028–1035.
Av.: písmeno A s kuličkou, vnitřní obvodek sekaný;
opis: **+BR ///**

---

[2] VÍCH, David: *Záchranný archeologický výzkum na předhradí vraclavského hradiště*, Archeologia historica 41, 2016, s. 143–158.

[3] Za významnou pomoc při identifikaci denáru děkuji Ing. Janu Videmanovi.

[4] Dále v katalogu a textu jsou použity tyto zkratky publikací: Cach = CACH, František: *Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I.*, Praha 1970; Dbg = DANNENBERG, Hermann: *Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit I–IV*, Berlin 1876–1905; Šmerda = ŠMERDA, Jan: *Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století*, Brno 1996; Videman – Paukert = VIDEMAN, Jan – PAUKERT, Josef: *Moravské denáry 11. a 12. století*; Kroměříž 2009.

Rv.: část ruky držící žerď kříže;
opis: /// **ENE** ///
2. AR; 0,20 g, 12,2 x 8,8 mm; zlomek.
Lit.: Cach 301; Šmerda 312; Videman – Paukert 7.
Sbírka: Regionální muzeum Vysoké Mýto (Vraclav 2, ev. č. 190).
Naleziště: Vraclav u Vysokého Mýta, předhradí hradiště 2016. Zvětšeno 2:1.

Oba zlomky nalezené na akropoli a předhradí vraclavského hradiště jsou teprve pátým a šestým známým exemplářem denáru typu C 301. Pouze jediný z nich je celý, ostatní jsou zachovány pouze v podobě větších či menších zlomků. Nebude proto nezajímavé provést srovnání všech šesti existujících kusů denárů C 301, resp. jejich zlomků, a vyvodit z tohoto srovnání možné závěry.

Nejdéle známým exemplářem je denár C 301 uložený ve sbírkách Národního muzea v Praze:

MORAVA, Břetislav I. (1019/21–1035–1055), mincovna *Olomouc?,*
denár z let 1028–1035.
Av.: uvnitř obrazového pole „kotvový kříž“ a písmeno A, po stranách po kuličce, obvodky sekané;
opis: **+BRACISLAV**
Rv.: polopostava světce v bohatě řaseném plášti se svatozáří čelně, v pravé ruce kříž;
opis: **+ↃS • CLENENS**
3. AR; 1,0408 g; 20,86 x 20,79 mm; 3h.
Lit.: Cach 301; Šmerda 312; Videman – Paukert 7.
Sbírka: Národní muzeum (Praha), inv. č. H5-2263.
Naleziště: neznámo. Zvětšeno 2:1.

Denár pocházející se sbírky Františka hraběte ze Šternberka a Manderscheidu byl poprvé popsán a vyobrazen Františkem Palackým v roce 1830 na stránkách muzejního časopisu.[5] V roce 1836 byl popis denáru zanesen do rukopisného katalogu numismatické sbírky Národního muzea jejím kustodem Václavem Hankou.[6] Popis denáru, včetně vyobrazení, byl v následujících letech zveřejněn rovněž v příspěvcích k moravskému mincovnictví Františka Bočka (1839)[7] a v rozsáhlém soupisu českých denárových ražeb, uveřejňovaných v časopise Památky archeologické a místopisné Václavem Hankou (1859) (obr. 1a–d).[8]

---

5 PALACKÝ, František: *Erklärung einiger böhmischen Münzen II*., Jahrbücher des böhmischen Museums für Natur- und Länderkunde, Geschichte, Kunst und Literatur I., 1830, s. 236: *„IV. Břetislaw. Av. In einer runden Einfassung die zwei Buchstaben* A. *und* ω., *aus deren leztem ein Kreuz emporragt; zwei Punkte zu beiden Seiten der Buchstaben. Umschrift: BRACISLAV+. Rv. Brustbild eines Heiligen mit einer Kopfzierde und einem Kreuze in der rechten Hand. Umschrift:* SS. CLEMENS.+ *Die Umschrift des Rv. weicht ganz von den gewöhnlichen ab. Die besondere Verehrung des heil. Clemens unter Břetislaw, dem Zeitgenossen des heil. Prokop, – hat sie keine Beziehung auf die damalige slawische Liturgie in Böhmen? – Das* A *und* ω *des Av. erklären auch manche sonst dunkle Vorstellungen auf Münzen aus dieser Periode.*" Tab.: *„Numi musei nat. Bohemici ol. Sternberg.*"

6 HANKA, Václav: *Katalog der böhmischen und mährischen Münzen des böhm Museums*, 1836. (rkp. NM Praha): *„115 A.* (vyobrazení střední části mince) *Ins.* BRACISLAV+. *R. Brustbild mit Kreuz in der Rechten. Ins.* SS CLEMENS. *Jahr. B. Mus. 1830. Gröse 12 / Gewicht 15*". Vyobrazení denáru bylo s největší pravděpodobností obsaženo rovněž v jednom ze čtyř portfolií s kresbami českých mincí a medailí ze sbírky Františka hraběte ze Šternberka, které nechal jeho majitel zhotovit a které následně rovněž odkázal Národnímu muzeu (srovnej: HANUŠ, Josef: *Národní museum a naše obrození*, Praha 1923, s. 211; NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Emanuela: *Numismatické oddělení,* in: Národní museum 1818–1948, Praha 1949, s. 107).

7 BOCZEK, Franz: Beiträge *zu Mährens Münzen aus dem Mittelalter*, Mittheilungen der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde in Brünn. 1839, č. 51, s. 402–403: *„N. III. Av. In einer runden, mit Strichen durchschnittenen Einfassung ein unter ankerförmig getheiltes, kleines Kreuz, darunter zwei Punkte und der Buchstab* A, *mit der Epigraphe:* +BRACIZLAV. *Rev. Das vorwärts gekehrte Brustbild eines Heiligen, mit einem zierlichen Stirnbande geschmückt, in der rechten Hand ein Kreuz haltend, mit der Legende* +CSC.CLEMENS. *Die Abbildung dieser Münzen findet sich auf der litographirten Beilage zu Nr. 46 der Mittheilungen von 1839.*"

8 HANKA, Václav: *Popsání a vyobrazení českých mincí*, Památky archeologické a místopisné 3, 1859, s. 187, č. 25, tab. XVI/25: *„25. Svrchek. Alfa i nad ním Omega s křížem, mezi nimiž s obou stran dvě tečky, vše v dvojitém vroubkovaném obvodku. Opis* BRACISLAV+ *Spodek. Poprsí s hřebenovou korunou, v pravici na rameno opřený kříž držící, bez obvodku. Opis* CS.CLENENS+ *místo* CLEMENS." (*„ze sbírky musejní*"). Koncem 19. století byl zmíněný exemplář denáru C 301 ze sbírky Národního muzea popsán a vyobrazen (s výjimkou prací E. Fialy, uvedených v poznámce 6) v následujících dílech: ČERVINKA, Inocenc Ladislav: *Mince a mincovnictví Markrabství moravského*, Brno 1897, s. 21, č. 5 (bez vyobrazení); TÝŽ: *Denáry údělných knížat moravských*, Časopis vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci (zvláštní otisk), Olomouc 1899, typ 11, č. 17.

●□ 1: Denár C 301 ze sbírek Národního muzea:
a) Palacký 1830; **b)** Rkp. katalog Národního muzea z roku 1836;
c) Boczek 1839; **d)** Hanka 1859, tab. XVI/25.

Od konce 19. století je na základě nepřesného tvrzení Eduarda Fialy[9] denár v části domácí i zahraniční odborné literatury uváděn jako součást nálezu odkrytého v roce 1824 v polské Trzebuni (woj. Płock). Ve skutečnosti nejsou nálezové okolnosti zmiňovaného exempláře denáru C 301 ze sbírek Národního muzea (inv. č. H5-2263) známy a trzebuňský nález denáry tohoto typu neobsahoval (k české a moravské složce v nálezu Trzebuň 1824 srovnej exkurz na konci textu).

Také druhý exemplář denáru C 301 je uložen ve sbírkách Národního muzea. Jedná se o na dvou místech perforovaný zlomek, lehce přesahující polovinu mince:

---

9 FIALA, Eduard: *Beschreibung böhmischer Münzen und Medaillen*, Prag 1891, s. 51, č. 506, tab. IV/26: „*Denar aus dem Trzebunier Funde*"; TÝŽ: *České denáry*, Praha 1895, s. 288, č. 682, tab. VII/21: „*Denár z nálezu trzebuňského, mimo kterýž se jako zlomek objevil též v náleze wossberském. Jest tudíž dosud velmi vzácným. Hanka soudil, že v reversu jeho dlužno čísti opis* SCS • CLEMENS *než opis ten jest jen Hankovou komposicí, jestiť na originále opis* SCS WENCESLAVS *zcela čitelný. Svatý Klement uctíván u nás sice velmi záhy, čemuž nejlépe nasvědčují četné, jemu zasvěcené kaplice (Klimentky), než kultus ten nestál v žádném poměru ku minci zemské, na které jen umístění patronů zemských sv. Václava a Vojtěcha přípustné bylo.*" Je zajímavé, že je tento typ denáru uveden E. Fialou v témže díle rovněž mezi novodobými mincovními falsy (s. 514, č. 2863: 1,30 g; ø 20 mm). Je pravděpodobné, že se v tomto případě nechal ovlivnit názorem Maxe DONEBAUERA: *Die Fälschungen böhmischer Münzen und deren Stempel*, Numismatische Zeitschrift 12, 1880, s. 418, č. 11, tab. VI/11.

MORAVA, Břetislav I. (1019/21–1035–1055), mincovna *Olomouc?,*
denár z let 1028–1035.
Av.: uvnitř obrazového pole „kotvový kříž“ a písmeno A, po stranách po kuličce, obvodky sekané;
opis: **+BRA ////AV**
Rv.: polopostava světce v bohatě řaseném plášti se svatozáří čelně, v pravé ruce kříž;
opis: **+SƆS • ////EN//**
4. AR; 0,7579 g; 20,23 x [17,07] mm; zlomek.
Lit.: Cach 301; Šmerda 312; Videman – Paukert 7.
Sbírka: Národní muzeum (Praha), inv. č. H5-388.[10]
Naleziště: Vossberg (Lkr. Wolgast) ?1883. Zvětšeno 2:1.

O původu mince a okolnostech jejího získání do sbírek Národního muzea nemáme bližších zpráv, jisté však je, že její vzhled a stav zachovalosti přesně odpovídají popisu zlomku denáru stejného typu z nálezu odkrytého v roce 1883 ve Vossbergu (součást osady Gellenthin, Lkr. Wolgast) na ostrově Usedom v Předních Pomořanech.[11] V depotu zlomkového stříbra uloženého do země po roce 1084 bylo okolo 8700 celých mincí a přibližně tři kilogramy mincovních zlomků. V rámci nálezu bylo podrobněji popsáno rovněž 62 kusů českých a moravských denárů.[12]

---

[10] Srovnej rovněž: RADOMĚRSKÝ, P.: *Počátky*, s. 71, č. 11, obr. 11.

[11] DANNENBERG, Hermann: *Zwei Funde von Denaren des zehnten und elften Jahrhunderts – B. Der Fund von Vossberg*, Zeitschrift für Numismatik 11, 1884, s. 313, č. 354: „+BRA....AV, *im Felde* Ꝑ A *Rs.* SCS• .. EN *Brustbild des Heiligen mit Kreuzstab. Bruchstück.*“

[12] DANNENBERG, H.: *Zwei Funde*, s. 312–314; TÝŽ: *Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit II.*, Berlin 1894, s. 532, č. 81; KIERSNOWSCY, Teresa i Ryszard: *Polskie skarby wczesnośreniowieczne II. Wczesnośreniowieczne skarby srebrne z Pomorza*, Warszawa – Wrocław 1959, s. 113–116, č. 193; VIDEMAN, Jan – PAUKERT, Josef: *Moravské denáry 11. a 12. století*, Kroměříž 2009, s. 474, č. 277 (tam i starší literatura). Nejmladšími mincemi z české a moravské složky jsou české denáry Vratislava II. (1061–1092) Cach 345, 347, 350 a moravské denáry Oty I. Sličného (1061–1087) Videman – Paukert 32. K části české a moravské složky nálezu Vossberg 1883 zachované ve sbírkách Muzea Narodowego ve Štětíně, srovnej: PINIIŃSKI, Jerzy: *Monety czeskie i morawskie na Pomorzu we wczesnym sredniowieczu*, in: Horoszko, G. (ed.): Najnowsze badania nad numizmatyką i sfragistyką Pomorza Zachodniego. Materiały z konferencji naukowej „50 lat Działu Numizmatycznego Muzeum Narodowego w Szczecinie” 19–20 września 2002 roku, Szczecin 2004, tab. 7–8.

Třetím exemplářem denáru C 301 je fragment pocházející z mincovního nálezu odkrytého v okolí polského Konina (woj. wielkopolskie) v roce 1993:[13]

MORAVA, Břetislav I. (1019/21–1035–1055), mincovna *Olomouc?,*
denár z let 1028–1035.
Av.: uvnitř obrazového pole písmeno A, obvodky sekané;
opis: **+B /////**
Rv.: část pláště světce, vnější obvodek sekaný;
opis: **///S•C///**
5. AR; 0,21 g; 11,7 mm; zlomek.
Lit.: Cach 301; Šmerda 312; Videman – Paukert 7.
Sbírka: Zamek Krolewski w Warszawie, inv. č. ZKW.N.8607/56.
Naleziště: Konin (woj. wielkopolskie) 1993. Zvětšeno 2:1.

Mincovní depot z Konina se nezachoval v celku a jeho dochovanou část tvoří převážně mincovní zlomky. Nejmladšími dosud identifikovanými mincemi jsou: zlomek denáru Jindřicha III. a biskupa Poppa raženého v letech 1028–1039 v Trevíru, denár Jindřicha III. z let 1021–1024 ražený v Esslingenu a zlomek zmíněného moravského denáru Břetislava I. raženého nepochybně ještě před jeho usednutím na český knížecí stolec (pravděpodobně začátkem roku 1035).[14] Součástí české složky nálezu je dvacet kusů fragmentů denárů Boleslava II.,

[13] PASZKIEWICZ, Borys: *An unknown variety of Břetislav I's Moravian penny*, in: Grossmannová, D. – Krejčík, T. – Štefan, J. T.: Sborník konference věnované prof. Jiřímu Sejbalovi 1929–2004. Postavení Moravy v mincovnictví a peněžních vztazích ve střední Evropě, Acta numismatica Bohemiae, Moraviae et Silesiae 11, Ostrava 2007, s. 21. Nález dosud nebyl detailně zpracován.

[14] Kníže Oldřich zemřel v Praze dne 9. listopadu 1034. Vlády v Čechách se neprodleně ujal jeho bratr Jaromír, na příkaz Oldřichův oslepený a do té doby držený na knížecím dvorci ve Staré Lysé. Oldřichův syn Břetislav byl v tu dobu ve vyhnanství, snad na Moravě, a do Prahy se mohl vrátit až po určité době. K jeho uvedení na knížecí stolec, a to samotným Jaromírem, tak pravděpodobně došlo až na samém počátku roku 1035. Jisté je, že se Břetislav, již jako český kníže, zúčastnil dne 18. května 1035 dvorského sjezdu v Bamberku, kde vedl rozhovory s císařem Konrádem II. K okolnostem nástupu Břetislava I. na český knížecí stolec srovnej: KRZEMIEŃSKA, Barbara: *Břetislav I. Čechy a střední Evropa v prvé polovině XI. století*, Praha 1999, s. 171–187.

Soběslava Slavníkovce, Boleslava III., Jaromíra a Oldřicha (C 288).[15] K uložení depotu do země tak došlo nejpravděpodobněji před rokem 1035.

Zlomku moravského denáru Břetislava I. C 301 z koninského nálezu byla věnována samostatná studie z pera Boryse Paszkiewicze.[16] Autor v ní vyslovil mínění, že denár mohl být ražen kombinací již známých ražebních kolků denárů C 301 (lícní strana) ražených Břetislavem I. na Moravě nejpozději před koncem roku 1034 a denárů C 305 (rubní strana) ražených týmž panovníkem po jeho usednutí na pražský knížecí stolec, tedy nejdříve na samém počátku roku 1035. Fragment opisové legendy na rubní straně mince pak může být jak součástí jména sv. Klimenta uváděného na moravských denárech (+C'S•CLEMENS), tak součástí jména sv. Václava uváděného na denárech českých (SCS VENCEZLAVS). Mince by tak podle B. Paszkiewicze představovala samostatný, dosud neznámý denárový typ Břetislava I. ražený na přelomu let 1034 a 1035. Jak však poznamenali autoři monografického díla o moravském raně středověkém mincovnictví Jan Videman a Josef Paukert, zachovaný fragment opisové legendy na rubní straně (//S•C//) tuto možnost vylučuje, neboť písmeno C je zde počátečním písmenem jména sv. Klimenta, tak jak je známe z rubních stran dosud známých exemplářů denárů C 301.[17]

V průběhu února až května 2005 byl severovýchodně od vesnice Cornitz (Stadt Weißenberg, Lkr. Bautzen) v Horní Lužici odkryt (na ploše cca 30 x 30 m) orbou roztahaný depot zlomkového stříbra, jehož součástí bylo 1386 rozpoznaných a určených kusů mincí a mincovních zlomků (cca 74 %).[18] Převážnou část nálezu tvoří, vedle několika set zlomků arabských dirhamů, otto-adelheidské a křížové denáry ražené v saských mincovnách až do poloviny 11. století. Česká a moravská složka nálezu je tvořena 107 kusy mincí a mincovních zlomků (85 %), mezi nimiž jsou rovněž dva fragmenty moravského denáru Břetislava I. C 301. Ten je zároveň pravděpodobně nejmladší přesněji datovatelnou mincí celého mincovního souboru:

---

[15] Denár knížete Oldřicha C 288 byl zastoupen v nálezech Poznaň-okolí 1966 uloženém do země po roce 1016 a Zielona 1905 uloženém do země po roce 1017. Srovnej: KLINGER, Krzystof: *Skarb z XI w. z okolic Poznania*, Wiadomości numizmatyczne 10, 1966, s. 246–248; LUKAS, Jiří: *Neznámý denár knížete Oldřicha*, Numismatické listy 62, 2007, s. 74; BOGUCKI, Mateusz – ILISCH, Peter – SUCHODOLSKI, Stanisław (ed.): *Frühmittelalterliche Münzfunde aus Polen. Inventar IV. Kleinpolen, Schlesien*, Warszawa 2013, s. 171, č. 118 (Zielona).

[16] PASZKIEWICZ, B.: *An unknown variety*, s. 19–24.

[17] VIDEMAN, J. – PAUKERT, J.: *Moravské denáry*, s. 37.

[18] FRIEDLAND, Sarah Nelly – HOLLSTEIN, Wilhelm*: Der Schatz im Acker – Ein Hacksilberfund des 11. Jahrhunderts aus Cornitz, Stadt Weissenberg (Lkr. Bautzen)*, Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege, Band 50, 2008, s. 211–230. Vyobrazení zlomků denáru C 301 je na s. 221, č. 15. Nález dosud nebyl detailně zpracován.

MORAVA, Břetislav I. (1019/21–1035–1055), mincovna *Olomouc?,*
denár z let 1028–1035.
Av.: uvnitř obrazového pole „kotvový kříž“ a písmeno A, na levé straně kulička, obvodky sekané;
opis: **+BRA ///// V**
Rv.: polopostava světce v bohatě řaseném plášti se svatozáří čelně, v pravé ruce kříž, vnější obvodek sekaný;
opis: **// SƆS · CL ///**
6. AR; 0,47 g (0,21 g + 0,26 g).
Lit.: Cach 301; Šmerda 312; Videman – Paukert 7.
Sbírka: Staatliche Kunst Sammlungen – Münzkabinet Dresden, inv. č. CTT-01-1176+1240.
Naleziště: Cornitz (Stadt Weißenberg, Lkr. Bautzen) 2005. Zvětšeno 2:1.

Srovnáme-li ražební kolky popsaných denárů, dojdeme k závěru, že u lícních stran není možno pro fragmentární stav jejich zachovalosti stanovit přesný počet použitých ražebních kolků. Vzhledem k rozdílnosti kresby světce a různému postavení jednotlivých písmen v rámci opisových legend můžeme postihnout minimální počet čtyř razidel použitých při ražbě rubních stran mincí. Znamená to, že moravské denáry C 301 byly raženy pravděpodobně ve větším množství neodpovídajícím omezenému počtu nalezených kusů.

Neobyčejně zajímavá je ikonografie lícních stran popsaných moravských denárů typu C 301. V jejich obrazovém poli, odděleném vnitřním sekaným obvodkem, jsou vertikálně umístěny dva znaky. V dolní části je to písmeno A, nad ním pak symbol považovaný některými badateli za kotvu s křížem (Ankerkreuz), symbol moravského patrona sv. Klimenta,[19] jinými pak za řecké písmeno omega s křížem umístěným na prodlouženém středním dříku písmene ω.[20] Umístění výrazného písmene A dává dle mého názoru v tomto případě za pravdu těm druhým.

---

[19] K ikonografii moravských denárových ražeb srovnej: RADOMĚRSKÝ, Pavel: *Počátky*, s. 61–79; SEJBAL, Jiří: *Symbol kotvy na moravských denárech*, Sběratelské zprávy 3, 1971, s. 14–15; KLUGE, Bernd: *Das mährische Münzwesen in der ersten Hälfte des 11. Jahrhunderts*, in: Sejbal, J. (ed.): Denárová měna na Moravě. Sborník prací z III. numismatického sympozia 1979, Brno 1986, s. 205–234; KREJČÍK, Tomáš: *Ikonografie moravských denárů*, in: Sejbal, J. (ed.): Denárová měna na Moravě. Sborník prací z III. numismatického sympozia 1979, Brno 1986, s. 369–378.

[20] PASZKIEWICZ, B.: *An unknown variety*, s. 20.

Písmena alfa a omega, jako první a poslední písmena řecké abecedy, vyjadřují začátek a konec a jsou označením Boha ve smyslu Zjevení Janova: „*Já jsem alfa a omega, první i poslední, počátek i konec*.“ Ve stejném smyslu jsou pak obě písmena rovněž charakteristikou Syna Božího, a proto se ve středověkém výtvarném umění často setkáváme s vyobrazením obou symbolů po stranách postavy Krista v majestátu.[21]

Na raně středověkých mincích se obě písmena objevují po stranách Ruky Boží na anglosaských denárech Ethelreda II. (978–1016) a pod jejich vlivem i na českých denárech tzv. ethelredského typu ražených knížetem Boleslavem II. v Praze a na Vyšehradě, jeho manželkou Emmou v Mělníku, ale i Soběslavem Slavníkovcem v Malíně.[22] Písmeno alfa je na mincích znázorněno ve tvaru písmene A (Λ), písmeno omega – ω je v některých případech nahrazeno písmenem O, nebo symboly šípu či kopí.[23] Symboly ve tvaru písmen (Λ, ω, O) jsou ve většině případů doplněny v horní části krátkým břevnem – znakem pro slovní zkratku. V západoevropském kontinentálním raně středověkém mincovnictví se vyobrazení písmen alfa a omega objevuje pouze sporadicky, na některých mincích má však písmeno omega jednoznačně tvar „kotvového kříže.“[24]

●□2: Vyobrazení písmene omega ve tvaru „kotvového kříže“
na denáru Dbg 1288 z první poloviny 11. století.

[21] K symbolickému významu písmen alfa a omega a jejich uplatnění v rámci raně středověké ikonografie srovnej: KIRSCHBAUM, Engelbert (ed.): *Lexikon der christlichen Ikonographie I*, Freiburg im Breisgau, 1968, s. 1. Žehnající Kristus mezi písmeny alfa a omega je zobrazen rovněž na lícních stranách denárů císaře Jindřicha II. z let 1014–1024 (Dbg 1187–1189).

[22] K vyobrazení písmen alfa a omega a jejich tvarům na středověkých mincích srovnej: FRIEDENSBURG, Ferdinand: *Die Symbolik der Mittelaltermünzen. Erster Theil: die Einfachsten Sinnbilder*, Berlin 1913, s. 59–66.

[23] Vyobrazení ruky mezi písmeny alfa a omega se na českých denárech objevuje již dříve u denárů typu ruka / kaplice (C 120, 121) a u některých variant denárů tzv. frízského typu (C 118, 119). Symbol šípu či kopí nahrazující písmeno omega je vedle denárů Boleslava II. typu ruka / kaplice z pražské a vyšehradské mincovny (C 133, 142, 143, 1020, 1021) zobrazen rovněž na lícní straně denárů císaře Jindřicha IV. ražených na konci 11. století pravděpodobně v mincovně v saském Goslaru (Dbg 703).

[24] Příkladem mohou být denáry Jindřicha II. (1002–1024) a biskupa Bernolda (1027–1054) ražené v mincovně v Deventeru (Dbg 562, 568). Tvar „křížové kotvy“ má rovněž symbol vyobrazený na lícní straně denáru Dbg 1288 raženého v některé z dolnosaských mincoven nebo ještě spíše v Norsku v průběhu první poloviny 11. století.

Německý badatel Berndt Kluge, který se jako poslední důsledněji zabýval chronologií nejstarších moravských ražeb, přiřadil na základě ikonografické podobnosti denár C 301 k denárům C 302 a C 303, které mají na lícní straně uvedeno jméno Břetislava I. s knížecím titulem: BRACIZLAVS DVX, na straně rubní pak zkomolené jméno sv. Petra, nebo sv. Vojtěcha (C 302)[25] a dobře čitelné jméno sv. Václava (C 303). Období ražby celé skupiny (C 301–303) položil na konec 30. nebo na počátek 40. let 11. století, tedy doby Břetislavovy knížecí vlády v Čechách. V této souvislosti je však třeba upozornit na některé důležité rozdílnosti. Odhlédneme-li od rozdílné ikonografie na lícní straně denáru C 301 a denárů C 302 a 303, pak jméno panovníka na denáru C 301 je uvedeno bez knížecího titulu, na straně rubní je pak uvedeno jméno sv. Klimenta, patrona Moravy, a nikoli sv. Václava, patrona Čech, či sv. Petra, jemuž byl zasvěcen biskupský kostel v Olomouci.[26] Rozdílná je rovněž metrologie zmíněných mincí. Jediný v celku existující exemplář denáru typu C 301 váží 1,04 g a jeho průměr je 21 mm, zatímco průměrná váha pěti známých (celých) exemplářů denárů C 302 a C 303 je pouze 0,77 g a velikost jednotlivých kusů se pohybuje od 17,0 do 19,8 mm.[27]

Podle uvedených údajů týkajících se opisových legend a metrologie je zjevné, že denáry typu C 302 a C 303 byly raženy až následně po denárech typu C 301.[28] Borys Paszkiewicz navíc, byť jen rámcovým rozborem nálezu Konin 1993, prokázal, že k ražbě denárů C 301 došlo nejpozději před rokem 1030.[29]

Nález jednotlivých „ztrátových“ exemplářů moravského denáru C 301 nám sice neumožňuje pokročit v zodpovězení otázky bližšího časového zařazení jeho ražby, na druhou stranu je však významným dokladem obchodních styků Moravy a Čech ve 20. a 30. letech 11. století. Moravské denáry nesoucí na svých lícních stranách jméno knížete Oldřicha, nebo jméno Břetislavovo byly dosud pouze součástí českých hromadných nálezů odkrytých v Želčanech (1884), Praze-Kanálské zahradě (1894) a v Hradci Králové (1931) a podle svého složení ukrytých do země až po roce 1050 (viz tabulka 1).[30] Zlomky denárů C 301 z vraclavského hradiště tak představují nejstarší přesněji datovatelný doklad

---

[25] Jméno sv. Petra v opisu vidí P. Radoměrský a B. Kluge, jméno sv. Vojtěcha pak J. Videman a J. Paukert.

[26] BLÁHA, Josef: *Topografie a otázka kontinuity raně středověkého ústředí v Olomouci*, in: Polanský, L. – Sláma, J. – Třeštík, D. (red.): Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999), Praha 2000, s. 180–181; RADOMĚRSKÝ, Pavel: *Olomouc – nejstarší přemyslovská mincovna na Moravě,* Moravské numismatické zprávy 3, 1957, s. 5–13.

[27] VIDEMAN, J. – PAUKERT, J.: *Moravské denáry*, s. 39–43, č. 8 a 9.

[28] Ikonografií lícních i rubních stran, opisovými legendami, charakterem rytecké práce, ale i metrologií, tvoří denáry C 302 a C 303 společnou skupinu spíše s moravským denárem knížete Spytihněva II. C 321.

[29] PASZKIEWICZ, B.: *An unknown variety*, s. 21.

[30] VIDEMAN, J.– PAUKERT, J.: *Moravské denáry*, s. 477, č. 296 (Želčany 1884); s. 460, č. 193 (Praha-Kanálská zahrada 1894); s. 443, č. 82 (Hradec Králové 1931).

o pronikání moravské mince na území Čech. Oba zlomky byly navíc nalezeny na hradišti ležícím na významné mezinárodní obchodní trase spojující Prahu s Olomoucí a Krakovem.[31]

Tabulka 1: Nálezy moravských denárů z první poloviny 11. století v Čechách.

Nález	C 289	C 297	C 299	C 300	C 301	C 318
Želčany1884	1	1				2
Praha-Kanálská zahrada 1894	1	1	1	6		10
Hradec Králové 1931						2
Vraclav 2014–2016					2	

Exkurz:

Česká a moravská složka v nálezu Trzebuń 1824

V červnu roku 1824 byla na zahradě v intravilánu obce Trzebuń ležící přibližně 15 km severně od Płocka (woj. mazowieckie) nalezena hliněná nádoba obsahující přibližně 2000 kusů mincí. Nález byl vzápětí rozchvácen a jeho převážná část se dostala do rukou obchodníků a sběratelů. Významný polský badatel Joachim Lelewel (1786–1861) měl možnost prohlédnout si alespoň menší část nálezu a podařilo se mu blíže popsat přibližně 200 kusů mincí a mincovních zlomků.[32] Rozboru a popisu zachráněné části nálezu věnoval samostatnou publikaci, která vyšla již v roce 1826,[33] další popis nálezu s podrobnějším rozborem některých jednotlivých kusů mincí pak Lelewel znovu podal ve svém souhrnném díle Numismatique du Moyen-Age v roce 1835.[34] Vedle blíže nepopsané složky islámských mincí a mincovních zlomků obsahovala popsaná část nálezu v převážné většině mince německé, anglické a dánské, ale rovněž české a moravské denáry a jednotlivě i mince byzantské a uherské. Nejmladšími zaznamenanými mincemi nálezu byly denáry císaře

[31] SEJBAL, Jiří: *Die Beteligung Mährens am Fernhandel mit dem Norden im Frühmittelalter nach numismatischen Quellen*, in: Jonsson, K. – Malmer, B. (ed.): Sigtuna Papers: Proceedings of the Sigtuna Symposium on Viking-Age Coinage, 1–4 June 1989. Commentationes de numis saeculorum IX–XI in Suecia repertis. Nova series 6, London 1990, s. 289–299.

[32] J. Lelewelovi byla k prohlídce a popisu nabídnuta podle jeho slov kolekce přibližně dvou set mincí, neobsahující dubleta. Okolo sto čtyřiceti mincí z tohoto souboru bylo pak nabídnuto Společnosti přátel technických nauk ve Varšavě, dalších třicet kusů mincí zůstalo v soukromé sbírce J. Lelewela.

[33] LELEWEL, Joachim: *Stare pieniądze w roku 1824 w czerwcu blisko Płocka w Trzebuniu wykopane*, Warszawa 1826 (dále v textu jen Lelewel 1826).

[34] LELEWEL, Joachim: *Numismatique du Moyen-Age considérée sous le rapport du type*, Paris 1835, *II.*, s. 102, *III.*, s. 110–116 (dále v textu jen Lelewel 1835).

Jindřicha III. (1046–1056) ražené v mincovně v Dortmundu (Dbg 757a). K ukrytí mincovního souboru tak došlo pravděpodobně v polovině 11. století.[35]

Českou a moravskou složku nálezu Trzebuň 1824 tvoří čtyři denáry českých knížat Oldřicha (1012–1034) a Břetislava I. (1035–1055) a pět kusů moravských denárů Břetislavových ražených před rokem 1035.

ČECHY:
Oldřich (1012–1034):
1. C 296, Lelewel 1826, s. 197, tab. VII/9.
Břetislav I. (1035–1055):
2. C 313, Lelewel 1826, s. 198, č. 1, tab. VII/10.
3. C 313, Lelewel 1826, s. 198, č. 2, tab. VII/13.
4. C 312, Lelewel 1826, s. 198–199, č. 3, tab. VII/11.

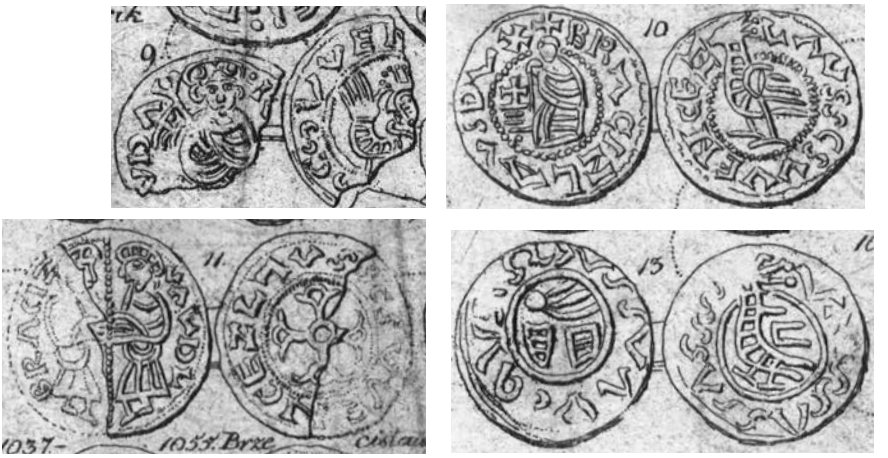

●□ **3: České denáry** z nálezu Trzebuň 1824 (Lelewel 1826).

MORAVA:
Břetislav (před 1035):
5. C 300, Lelewel 1826, s. 207–208, č. 1, tab. IV/1; Lelewel 1835 II., s. 102, č. 1.
6. C 300, Lelewel 1826, s. 207–208, č. 2, tab. IV/2; Lelewel 1835 II., s. 102, č. 2.
7. C 300, Lelewel 1826, s. 207–208, č. 3, tab. IV/3; Lelewel 1835 II., s. 102, č. 3.
8. C 300, Lelewel 1826, s. 207–208, č. 4, tab. IV/4; Lelewel 1835 II., s. 102, č. 4.
9. C 318,[36] Lelewel 1826, s. 199, č. 4, tab. VII/14.

---

[35] GUPIENIEC, Anatol – KIERSNOWSCY, Teresa a Ryszard: *Polskie skarby wczesnośredniowieczne III. Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Polski środkowej, Mazowsza i Podlasia*, Warszawa 1965, s. 55–57, č. 113; BOGUCKI, M. – ILISCH, P. – SUCHODOLSKI, S. (ed.): *Frühmittelalterliche Münzfunde aus Polen. Inventar III. Masowien, Podlachien und Mittelpolen*, Warszawa 2015, s. 445, č. 181 (tam i starší literatura).

[36] K otázce zařazení denáru C 318 mezi moravské ražby srovnej: KLUGE, B.: *Das mährische Münzwesen*, s. 222, typ 5; VIDEMAN, J. – PAUKERT, J.: *Moravské denáry,* s. 34–36, č. 6.

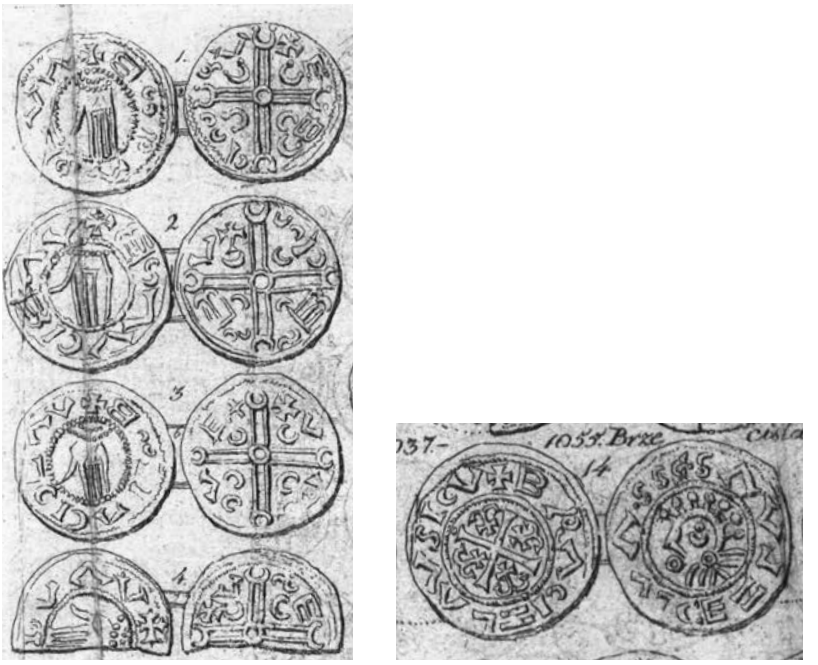

●□ **4: Moravské denáry** z nálezu Trzebuń 1824 (Lelewel 1826).

Denáry C 300 zastoupené v trzebuńském nálezu byly Lelewelem považovány za mince Boleslava Chrabrého ražené v Polsku podle vzoru anglosaských denárů Ethelreda II. a mezi české ražby je zařadil až další vynikající polský badatel Jakub Kazimierz Stronczyński (1809–1896) v roce 1845.[37]

Prvním badatelem po J. Lelewelovi, který se zabýval podrobnějším popisem české a moravské složky trzebuńského nálezu, byl Eduard Fiala.[38] Z blíže neznámých důvodů z ní vynechal český denár knížete Oldřicha C 296 a naopak do ní zařadil další české a moravské denáry C 301, 310, 316, 317 a 319, které nebyly J. Lelewelem v podrobném popisu dochované části nálezu uvedeny.[39] Fialovy údaje pak převzala nejen řada dalších českých badatelů, ale staly se rovněž součástí velkých soupisových děl o polských raně středověkých mincovních nálezech.[40]

---

[37] STRONCZYŃSKI, Kazimierz Jakub: *Peniądze Piastów. Od czasów najdawniejszych do roku 1300*, Warszawa 1847, s. 57–58, 178–179.

[38] FIALA, Eduard: *Beschreibung böhmischer Münzen und Medaillen*, Prag 1891, s. 54, pozn. 55; TÝŽ: *České denáry*, s. 168, tab. VII/21, 25, 26; VIII/1–4, 7.

[39] E. Fiala se přitom výslovně odvolává na knihu J. Lelewela z roku 1826.

[40] GUPIENIEC, A. – KIERSNOWSCY, T. a R.: *Polskie skarby wczesnośredniowieczne III*, s. 56; BOGUCKI, M. – ILISCH, P. – SUCHODOLSKI, S. (ed.): *Frühmittelalterliche Münzfunde aus Polen. Inventar III. Masowien, Podlachien und Mittelpolen*, Warszawa 2015, s. 452, č. 123.

NÁRODNÍ MUZEUM
ČESKÁ NUMISMATICKÁ SPOLEČNOST

Numismatické listy

71 • 2016 • 3–4

NÁRODNÍ MUZEUM

Vyobrazení k článku Jindřich PLZÁK, *Dokumentace mincí výpočetní fotografickou metodou RTI,* s. 169–174.
○■ **SLEZSKO, Ferdinand II.,** mincovna *Vratislav*, tolar 1632, 44,5 mm:
a) vstupní fotografie; **b)** syntetizovaná fotografie s difuzním osvětlením;
c) zobrazení se zrcadlovým posílením; **d)** zobrazení se statickým multi světlem.

Titulní strana:
Vyobrazení k článku Jiří MILITKÝ, *Římské republikánské mince ze sbírky Univerzity Palackého v Olomouci,* s. 99–127.
○■ **ŘÍM, L. Sentius C.f,** mincovna *Roma*, denár (odpovídá katalogovému číslu 47). Zvětšeno 2:1.

NÁRODNÍ MUZEUM
ČESKÁ NUMISMATICKÁ SPOLEČNOST

Numismatické listy

71 • 2016 ▪ 3–4

Vedoucí redaktor / Chief Editor: Luboš POLANSKÝ.
Redakční rada / Editors: Marek CAJTHAML, Petr HAIMANN, Dagmar KAŠPAROVÁ, Michal MAŠEK, Jiří MILITKÝ, Věra NĚMEČKOVÁ, Vlastimil NOVÁK, Borys PASZKIEWICZ, Zdeněk PETRÁŇ, Jiří SLÁMA, Eduard ŠIMEK, Jan VIDEMAN, Petr VOREL.
Jazyková redakce / Language Editor: Lenka VACINOVÁ.
Redakce / Contact Address: lubos_polansky@nm.cz • 224 497 283.
Anglická abstrakta a resumé překládá / English abstracts and summaries translated by Gabriela & Vlastimil NOVÁK.

NÁRODNÍ MUZEUM

Vydává: Národní muzeum ve spolupráci s Českou numismatickou společností.
Technická příprava a grafická úprava: Quattro-Production s. r. o.
Tisk: Josef Kleinwächter.

Přímý prodej zajišťuje stánek v Nové budově Národního muzea. Distribuci povinných výtisků, výtisků pro předplatitele a distribuci volných výtisků zajišťuje Obchodní oddělení, Národní muzeum, Vinohradská 1, 110 00 Praha 1, telefon 224 497 159, fax 222 246 047 (ze zahraničí: telefon +420 224 497 159, fax +420 222 246 047), e-mail: publikace@nm.cz. Zde se přijímají i objednávky předplatného, z ČR i ze zahraničí a poskytují informace o cenách předplatného. Členům České numismatické společnosti zasílá Česká numismatická společnost, Arménská 1372/10, 101 00 Praha 10 – Vršovice, telefon 271 730 775.

Vychází dvakrát ročně jako dvojčíslo.
Redakční uzávěrky jsou 1. dubna a 1. září.
Pokyny pro autory najdete na www.nm.cz/publikace.

© Národní muzeum, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1.
ISSN 0029–6074, MK ČR E 568.

1

2

3

4

5

6

●□ **6: MORAVA, Břetislav I.** (1019/21–1035–1055), mincovna *Olomouc?*, denár z let 1028–1035 (čísla odpovídají katalogu).

Vyobrazení k článku Jiří LUKAS, *Nové exempláře moravského denáru Břetislava I. C 301 z hradiště Vraclav*, s. 128–141.